

Schijn je licht!

Meerstemmigheid in het
cultuuronderwijs

'Cultuuronderwijs gaat
om zelfactualisatie
en vaardigheden
die je voor de rest
van je leven opdoet.'

– Kareshma Bhoewar

Inhoud

Voorwoord	06
Door Joëlle Koorneef, programmamaker	
<hr/>	
Debatmeester Primair Onderwijs	08
De stem van de leerling	
<hr/>	
KunstPakt Lezing Slavernijverleden en Cultuuronderwijs	16
Met Peggy Brandon	
<hr/>	
Debatmeester Voortgezet Onderwijs + MBO	24
De stem van de jongere	
<hr/>	
Nawoord	32
<hr/>	
Colofon	34

Cultuuronderwijs met maatschappelijke relevantie

Kenniscentrum Cultuuronderwijs Rotterdam (KCR) faciliteert elk jaar een aantal publieke programma's, waarbij we experts uitnodigen om samen met de bezoeker te reflecteren op de verbinding tussen cultuuronderwijs en maatschappelijke kwesties. We gaan in dialoog over dat waar wij ons dagelijks voor inzetten: relevant cultuuronderwijs voor kinderen en jongeren in onze stad.

In een stad met veel verschillende geluiden heb je als programmamaker goede oren nodig. Je spitst ze om naar verschillende perspectieven te luisteren en geeft een luidspreker aan stemmen die het verdienen verder te reiken. Mijn eerste jaar als programmamaker bij KCR stond in het teken van het verhaal van de ander. In het bijzonder bieden wij een podium aan hen die dagelijks veel verschillende stemmen horen. Mensen die kinderen en jongeren de tools geven om zichzelf met kunst en cultuur te kunnen uitdrukken.

Ambassadeurs cultuuronderwijs

Aan ons de taak om ons licht te schijnen op de ambassadeurs van cultuuronderwijs die woord bij daad voegen. Zij waren aanwezig bij publieke gesprekken over de stem van de leerling en bij de allereerste jaarlijkse KunstPakt-lezing, die in dit herdenkingsjaar passend aan het slavernijverleden was gewijd. Die ambassadeurs? Die stonden op het podium én zaten in de zaal. Als je dit leest, ben jij er waarschijnlijk ook één. Dat is ontzettend fijn, want in een dialoog wissel je uit. We leren van elkaar.

Stapsgewijs

Van Peggy Brandon leerde ik dat de tijd daar is om in alle openheid over het slavernijverleden te praten. Dat dit pijn kan losmaken en dat het helpt daar beter mee om te gaan. Dat je de wijsheid en gevoeligheid waarmee zij grote groepen meeneemt in besluiten over iets delicaats als het Nationaal Slavernijmuseum, ook zelf kunt leren toepassen. Zo blijft mij ook de uitspraak van danser Jasmin Deekman bij, die ziet dat leerlingen vaak best open staan voor een lastig gesprek. "Het zijn de volwassenen die een onderwerp beladen maken, omdat ze het er zelf niet over durven hebben." Maar een publiek programma bijwonen, is al een eerste stap. Je luistert, neemt kennis op, oefent met lastige vraagstukken en durft dan als vanzelf je stem te laten horen. Dat verschilt niet eens zoveel van de vijf stappen van kinderparticipatie, die je verderop in deze publicatie van Renate van der Donk meekrijgt.

Goede basis

Ga je dan aan het eind van zo'n programma weg met een definitief antwoord? Zelden!

‘In een stad met veel
verschillende geluiden
heb je als programmamaker
goede oren nodig.’

– Joëlle Koorneef

Wat ik leerde van onze gast, kinderfilosoof Joeri Kooimans: door te filosoferen kom je niet uit bij goed of fout, maar leer je de wereld beter te begrijpen. Wat jouw positie daarin is en wat dat van je vergt. Als je dat als kind leert of als jongere met cultuuronderwijsprojecten, zoals Freedom of Seeing The Unseen, zelf ervaart dan mag je spreken van een hele goede basis.

Maatschappelijke vraagstukken

Er werken heel veel mensen heel hard om die gezonde basis te leggen voor leerlingen in het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs, het speciaal onderwijs en het MBO. Wij bieden graag een podium aan goede voorbeelden én zijn een platform om herkenbare struikelblokken met elkaar te delen. Zo blijven we elkaar inspireren en motiveren om cultuuronderwijs te maken dat aansluit bij de maatschappelijke vraagstukken van onze tijd.

En nu schijn ik mijn licht graag op onze fantastische sprekers die wij in 2023 mochten ontvangen.

Joëlle Koorneef
Programmamaker

Sprekers

Esther Schouten

Coördinator Educatie Primair Onderwijs bij Maas Theater en Dans dat met Maaspraatjes de jongste leerlingen uitdaagt met thema's als overconsumptie en queerness.

Joeri Kooimans

Is als kinderfilosoof verbonden aan Rotterdam Vakmanstad en geeft lessen filosofie. Hierdoor leren kinderen logisch nadenken, hun mening onderbouwen en andere perspectieven te respecteren.

Renate van der Donk

Hoofd Educatie en Methodiek bij De Kleine Ambassade in Schiedam, gespecialiseerd in participatie van jonge kinderen.

Tirsa With

Moderator van deze editie van Debatmeester, programmamaker, (stem)acteur en bekend van Het Klokhuis en Jongstof van respectievelijk NPO Zapp en NPO Radio 1.

Luisteren naar de stem van de leerling

Op woensdag 11 oktober 2023 organiseerde KCR in Podium Islemunda Debatmeester primair onderwijs. Drie toonaangevende panelleden gingen met elkaar – en in gesprek met het publiek – op zoek naar de stem van de leerling in het primair onderwijs. “Met filosofielessen leren we jonge kinderen zelfstandig denken, met hun hoofd en niet met hun buik.”

Moderator Tirsa With heet het publiek welkom en stelt de panelleden voor: Renate van der Donk van De Kleine Ambassade, kinderfilosoof Joeri Kooimans van Rotterdam Vakmanstad en Esther Schouten van Maas Theater en Dans. Ze onderstreept de noodzaak beter naar de stem van het kind te luisteren. Want met kinder- en jeugdparticipatie is het in Nederland helaas niet al te best gesteld. In de Kids Rights Index 2023 (zie kader pagina 11) scoorde ons land uitzonderlijk laag op de indicator Belang Van Het Kind. Concreet betekent het dat er in Nederland onvoldoende wordt geluisterd naar de stem van het kind. De rechten van het kind worden geschonden. Dat is zichtbaar in de jeugdzorg en kindbescherming. Daarnaast is er sprake van kansenongelijkheid, ook in regionaal opzicht. Kortom, meer aandacht voor het kind is hard nodig. Vandaag staat leerlingenparticipatie centraal.

Dat gaat vaak over jongeren in het Voortgezet Onderwijs, signaleert Tirsa. Maar, vraagt ze de panelleden, wat kunnen we doen aan participatie van kinderen in het primair onderwijs? Deze eerste vraag leidt tot een boeiend debat met een levendig, betrokken publiek. In dit artikel een bondig verslag van enkele belangrijke punten die voorbij kwamen.

Waarom is het belangrijk dat kinderen al op jonge leeftijd kennismaken met participatie?

Renate: “Met De Kleine Ambassade richten we ons heel specifiek op leerlingen uit groep zeven, acht. Dat is ook gebaseerd op het achterliggende idee van wat we in Nederland menen dat kinderen op deze leeftijd zouden moeten leren. Zo zien we dat er de afgelopen jaren, met de opkomst van burgerschapsvorming, ook in het primair onderwijs meer aandacht voor leerlingenparticipatie komt.

Kinderen krijgen steeds meer mee. Ze hebben hun eigen devices en kunnen zelf informatie vergaren. Dat maakt dat ze sneller ideeën en gedachten, of zorgen, ergens over hebben. Het is belangrijk het gesprek daarover aan te gaan.”

Joeri sluit bij Renate aan: “Kinderen worden overspoeld met informatie. Tijdens mijn les krijg ik vragen als ‘Waarom kunnen dieren zich beter aan de natuur aanpassen dan mensen?’ en tijdens corona: ‘Het lijkt wel of de planeet ons dood wil hebben’. Het is bovendien heel zorgelijk dat kinderen ook worden blootgesteld aan misinformatie, desinformatie, en nepnieuws. Met filosofielessen leren we jonge kinderen zelfstandig denken, met hun hoofd en niet met hun buik. Zo brengt filosofie kinderen ook mediawijsheid bij. Dat ze een reflex ontwikkelen en zichzelf de vraag stellen: klopt het wel wat ik zie?”

Vanaf welke leeftijd kun je het met kinderen over maatschappelijke thema's hebben?

Esther: “Het is de visie van Maas Theater en Dans ons publiek serieus te nemen. We hebben al voorstellingen voor kinderen vanaf anderhalf jaar en bestrijken met ons aanbod alle groepen tot en met 16 jaar. De voorstellingen zijn het uitgangspunt voor alle educatieve activiteiten. Het doel van mijn werk is geen participatie in de zin van dat gesprek voeren of een mening uit de kinderen halen. We bedenken kader, vorm en opdracht maar dat is slechts 25 procent van de les. De overige tijd vullen de kinderen de les zelf met hun fantasie en verbeelding.”

Maas Theater en Dans, basisschool De Klimop, Guido Bosua

KidsRights Index 2023

Nederland presteert ondermaats als het gaat om de naleving van kinderrechten. Dit blijkt uit het rapport KidsRights Index 2023, dat vorig jaar juni werd gepubliceerd door de internationale kinderrechtenorganisatie KidsRights. De index is de eerste en enige mondiale ranglijst, die jaarlijks op vijf domeinen meet hoe 193 landen de kinderrechten respecteren. Met een verschuiving van de vierde naar de twintigste plaats valt Nederland voor het eerst buiten de top tien. Nederland scoort slecht in de domeinen gezondheid en kinderrechten. De lange wachtlijsten in de jeugdzorg en jeugdbescherming zijn hier debet aan.

Door kansenongelijkheid hebben kinderen uit benadeelde groepen minder toegang tot onderwijs of jeugdzorg. Marc Dullaert, oprichter en voorzitter van KidsRights en voormalig Kinderombudsman: "We schieten over de gehele linie tekort op het gebied van kinderrechten. Door de stijging van het kinderarmoedecijfer zijn er nu nog meer kinderen die minder kansen krijgen. Overheid, maatschappelijke organisaties en belanghebbenden moeten samenwerken om inclusief beleid en programma's te ontwikkelen die regionale verschillen verminderen en gelijke kansen voor alle kinderen bevorderen."

Bron: Kidsrights.org

Wat is cruciaal in participatieprocessen met jonge kinderen?

Renate: "Kinderparticipatie draait om luisteren, vertalen en verbinden. Als je kinderen wilt laten meedenken over thema's die volwassen voelen of lijken, dan moet je de volwassen wereld vertalen naar kinderwereld. En als het gaat om advies, bijvoorbeeld bij kinderraden, dan vertaal ik wat de kinderen zeggen weer terug naar de volwassen wereld. Bij participatie is het niet zoals bij onderwijs: wat wil ik erin stoppen? Participatie gaat om het doel. Je bedenkt aan de voorkant de dingen die je erin wilt stoppen, maar de uitkomst weet je nooit."

Vanaf welke leeftijd kun je met kinderen filosoferen?

Joeri: "Ik werk met kinderen van groep 1 t/m groep 8. Ik begin te zeggen dat filosoferen niks anders is dan een moeilijk woord voor nadenken."

Ik vertel ze dat filosofen houden van moeilijke woorden - daar kan ik ook niks aan doen. Bij filosofie mag je zeggen wat je denkt en mag de ander daarop weer zeggen wat die denkt. Plus dat het belangrijk is dat je bij filosofie altijd een goede reden geeft waarom je iets denkt. Oudere kinderen leren dat dit dan een argument heet. Boven- of onderbouw, bij elke groep beginnen we met een stimulus. Dat kan een prentenboek of literatuurfragment zijn, maar ook een film.

Jonge kinderen laat ik bijvoorbeeld eerst een toren bouwen of een doorgeeftekening maken. Dan vraag ik: van wie is die toren of tekening? Waarop ze democratisch gaan delibereren: 'Van mij want ik heb de eerste steen gelegd, nee van mij want ik heb de laatste steen gelegd'. Ik echo de mening woordelijk, zonder interpretatie of invulling, om de redenering verder op gang te brengen."

Hoe ziet de participatie bij Maas Theater en Dans eruit?

Esther: "Participeren is bij ons een middel, geen doel op zich. In mijn ervaring gaan kinderen lekker praten als ze ook iets te doen hebben. Bij ons is de setting juist dat ze niet de hele tijd denken: 'Moet ik nu iets zeggen of iets ergens van vinden?' We geven ze veel kleding, attributen en andere materialen om gewoon lekker samen bezig te zijn – en ze mogen in de studio werken. Maatschappelijke thema's vertalen we naar een overzichtelijk Duplo-niveau. Elk kind haalt er weer een andere laag uit. Zo zie ik wat er speelt, waarom dat over hen en hun leven gaat en hoe ik daarop kan inhaken."

Hoe zorg je ervoor dat je verschillende meningen te horen krijgt?

Joeri: "Door te streven naar een veilige denkruimte. We sturen wel heel veel op gedrag, maar niet op het denken."

Het is heel belangrijk dat kinderen leren te reageren op de inhoud en niet op de persoon. Met filosofie ga je iets uitzoeken, waarbij je veronderstelt dat er een waarheid is en dat je ervaart dat daar dan verschillende perspectieven op mogelijk zijn. Hier kan het lastig worden, want er mogen geen ondemocratische uitspraken worden gedaan tijdens burgerschapsvorming. Wat doe je als een kind een discriminerende opmerking maakt over pakweg homoseksualiteit? Mijn collega zei toen: Dus ook een meisje van vier dat op een klasgenootje valt? O, die niet. En de oude man met kinderen en kleinkinderen, die nog nooit een man heeft gekust? O, die ook niet. Zo kwam er beweging in het denken en de dialoog en traden corrigerende mechanismen in werking. Veilige denkruimte geldt voor iedereen. Ook stillere kinderen nodig ik uit. Dan zeg ik dat ik de vraag zo ook aan hen stel, zodat ze alvast kunnen nadenken en zich niet overrompeld voelen."

Succesvolle participatie in 5 stappen

De Kleine Ambassade is van mening dat kinderen nog te weinig gehoord worden. De organisatie ontwikkelde een methodiek, waarmee kinderen en jongeren zich vaardigheden eigen maken die nodig zijn voor actief burgerschap.

de Kleine Ambassade.

Stap 1

Kennis opdoen

Je kunt geen mening vormen als je onvoldoende weet over een onderwerp. Eerste stap daarom is het opdoen van kennis. Kinderen leren meer over het thema en ontdekken wat de kaders zijn waarbinnen ze kunnen meedenken en praten.

Stap 2

Op onderzoek uitgaan

Met deze kennisbasis gaan kinderen middels actieve werkvormen of excursies op onderzoek uit. Zo leren ze kijken vanuit verschillende perspectieven en invalshoeken.

Als je kinderen uitnodigt te participeren, weet je van tevoren niet wat er er in hun wereld speelt. Stel dat je een trauma vermoedt, hoe ga je daar dan mee om?

Renate: “Je werkt met kinderen en inderdaad komen soms trauma’s naar boven. Pedagogische veiligheid is het allerbelangrijkst, dus daar moet je aan bouwen. Niet het participatieproces sturen, maar de veiligheid waarborgen zodat iedereen zich veilig blijft voelen. Als ik merk dat er zoiets speelt, dan kijk ik eerst of ik het thema in het gesprek kan verweven, waarbij ik bewaak dat een kind niet over de eigen grenzen gaat. Soms na een sessie nog even één op één. Joh, ik merkte dit, klopt dat? Dus eerst even checken en in plaats van direct invullen. Ik heb een keer meegemaakt dat een jongen ineens in de kring zei dat zijn vader in de gevangenis zat voor een dubbele moord. Op zo’n moment moet ik ervoor zorgen dat de anderen niet een oordeel gaan vormen over dat kind. In dit geval was de jongen veilig maken prioriteit.

Voor hem blijft het zijn vader, ook al heeft ie een dubbele moord gepleegd. Ik deed het door de dood te verleggen. Is iemand die een slechte dood heeft gepleegd ook een slecht persoon?”

Esther: “Wij gaan natuurlijk altijd kunst maken, praten zelden in de klas. We zijn juist van meteen iets doen. De dood komt soms aan bod en is altijd een spannend thema, want je weet nooit wat de ervaring is. Het ene kind kan met droge ogen zeggen dat zijn opa vorige week is dood gegaan en een kind wiens huisdier is overleden, huilt het hardst. Vaak vinden kinderen het heel fijn als er ruimte is het even over iets moeilijks te mogen hebben. We geven ze de ruimte en dan ineens is het klaar. Is iedereen binnen tien minuten aan het werk; of het nou gaat om tekenen, schilderen of een dansvoorstelling mee te maken. Zo heeft het kind ervaren dat het er mag zijn en dat is denk ik de mooiste ervaring die je een kind kunt geven.”

Bron: dekleineambassade.nl

Stap 3

Mening vormen

Met hun kennis en perceptie van verschillende perspectieven kunnen kinderen geïnformeerd aan de slag. Met elkaar gaan ze in gesprek; ieder vanuit zijn eigen achtergrond en referentiekader. Zo komen ze tot een eigen mening.

Stap 4

Meedenken en meedoen

Kinderen stimuleren vanuit hun bevindingen en mening na te denken over ideeën en oplossingen – en wat hun eigen rol daarin kan zijn.

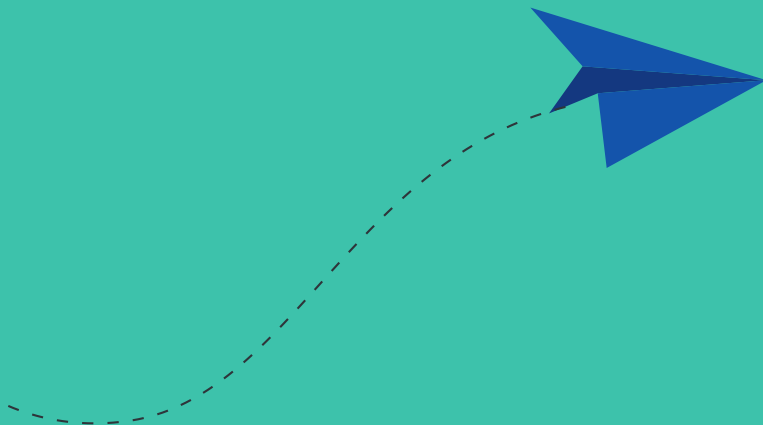
Stap 5

Terugkoppeling

Kinderen moeten zich gehoord blijven voelen. Vertel ze wat er met hun mening wordt gedaan, waarom die wel of niet wordt opgevolgd of waarom een traject zo lang duurt. Zo kunnen kinderen zelf ook terugkoppelen naar hun omgeving. En leren klasgenootjes en vriendjes ook dat er naar kinderen wordt geluisterd.

'Kinderen doen met filosofie ook mediawijsheid op. Dat ze een reflex ontwikkelen om zichzelf de vraag te stellen: klopt het wat ik zie?'

– Joeri Kooimans

Welke effecten zien jullie van kinderpacticatie en cultuuronderwijs?

Renate: "Dat zit hem vaak met name in de persoonlijke groei van een kind. Meer zelfvertrouwen hebben en het gevoel dat ze er mogen zijn. Maar ook dat ze sneller een kritische houding aannemen en niet alles voor waar aannemen en vragen durven stellen. Maar ook praktisch. Bijvoorbeeld dat ze bij ruzie op het schoolplein niet een kant kiezen, maar gaan bemiddelen omdat ze hebben geleerd dat er verschillende perspectieven zijn. Ze weten dat democratie betekent dat je er samen uit moet komen, dat je samen een oplossing moet vinden. Ook een bredere interesse in wat er om hen heen gebeurt is heel waardevol. Dit is wat ik terug hoor van de leerkrachten van kinderen die meedoen aan participatietrajecten."

Joeri: "Sommige kinderen worden mondiger en ik merk het ook aan het type vragen dat kinderen stellen."

Onderwijzers en collega's binnen Rotterdam Vakmanstad die bijvoorbeeld techniek- of kookles geven, valt dat ook op. Ze zien aan de vragen die kinderen stellen, dat ze al wat jaren filosofie achter de rug hebben. Filosofie draagt ook sterk bij aan taalontwikkeling, bewijst onderzoek. Zoals het ook helpt bij burgerschapsontwikkeling."

Esther: "Kinderen leren zich te presenteren en creatief te uiten. Sommige kinderen hebben bij ons ineens een andere rol dan in de klas. Dan is een leerling op school blijkbaar stil, maar neemt die bij ons het voortouw, bepaalt die gewoon de scene. Want met je fantasie en creativiteit heb je bij ons ineens een voorsprong tussen kinderen die goed zijn in traditionele lesvakken als rekenen en taal. Kinderen leren er bij ons op te vertrouwen dat ze er mogen zijn. Jij, met je eigen verhaal."

Filosofieles Rotterdam Vakmanstad, fotograaf Marwan Magroun

Peggy Brandon: 'We maken allemaal deel uit van hetzelfde verhaal.'

Op 31 mei 2023 sprak Peggy Brandon in het Bibliotheektheater in Rotterdam de allereerste KunstPakt Lezing uit. De lezing Slavernijverleden en Cultuuronderwijs was ingebed in een aantrekkelijk en divers programma. Zo ging dagvoorzitter Shantie Singh na de mini-voorstelling Schijn! met makers SERIÓÓS in gesprek, evenals met leerlingen van het Zadkine College. De bijeenkomst begon met een inleiding van Liesbeth Levy, directeur-bestuurder KCR, over het belang van meerstemmig cultuuronderwijs.

Dagvoorzitter Shantie Singh heet het publiek en de gastsprekers welkom. Ze benadrukt het belang van meerstemmig cultuuronderwijs waarbij ze haar persoonlijke verhaal deelt. Geboren in Almelo kreeg ze altijd de vraag waar ze vandaan kwam. Het confronteerde haar zelf ook met haar identiteit. De vragen die dat bij haarzelf opriep, kon ze niet beantwoorden. De verhalen van haar ouders en voorouders werden nooit verteld op school, kwamen niet aan bod in het onderwijs. Maar om in gesprek te gaan met een ander en volwaardig in een maatschappij te kunnen participeren, moet je weten wie jezelf bent. Zie hier het belang van meerstemmigheid in het onderwijs en in de canon van geschiedenis en cultuur van Nederland – waar Liesbeth Levy tijdens haar inleiding dieper op ingaat.

Voorwaarde voor dialoog

"Wat is nou cultuuronderwijs?", luidt de retorische vraag van Liesbeth Levy tijdens haar inleiding, waarna ze hem zelf beantwoordt. "Cultuuronderwijs is algemeen vormend onderwijs. Kunstvakonderwijs vormt daar een wezenlijk onderdeel van.

Net zoals erfgoed en mediawijsheid of filosofie. Vaardigheden van kinderen en jongeren om kritisch te leren kijken, gelaagd te luisteren, hun verbeeldingskracht te prikkelen en zich te verplaatsen in mensen die anders zijn dan zichzelf. Maar zegt de filosoof Levinas: Je kan de ander alleen ontmoeten als je je eigen identiteit als inhoud hebt. Het gaat dus over de zichtbaarheid van andere verhalen, meerstemmigheid. Diversiteit en inclusie zijn daarom voor KCR geen statische begrippen.

Voor KCR is cultuuronderwijs een praxis waarin alles draait om het scheppen van ruimte voor de ontmoeting. Een levende dialoog waarin verschillen niet worden gladgestreken, maar productief gemaakt. Classica Martha Nussbaum spreekt van verhalen en narratieve verbeelding als voorwaarde voor de dialoog. Kunst en cultuur, literatuur, theater, drama - de plekken bij uitstek waar verhalen worden verteld en waarmee je jouw eigen verhaal kunt verbinden aan dat van de wereld. Dat is geen eenrichtingsverkeer, maar vraagt uitdrukkelijk om wederkerigheid. Geen sinecure, wel van levensbelang."

Dit is Peggy Brandon

Peggy Brandon studeerde Japane Taal en Cultuur in Leiden. Ze was betrokken bij de realisatie van het nieuwe Rijksmuseum voor Volkenkunde in diezelfde stad. In opdracht van de Nederlandse en Japane overheid ontwikkelde ze daar later het Japanmuseum SieboldHuis. In 2004 werd ze er directeur. Brandon werd daarmee de eerste museumdirecteur van Surinaamse komaf.

Het jaar erop werd Brandon directeur van Mocca, het expertisecentrum voor cultuuronderwijs in Amsterdam. Daarnaast is ze voorzitter van de Raad van Toezicht bij Stichting Musea Bekennen Kleur en voorzitter van de bis-commissie Jeugdpodium-kunsten van de Raad voor Cultuur. Samen met John Leerdam en David Brandwagt is Brandon kwartiermaker van het Nationaal Slavernijmuseum.

Gelijke kansen

"Zo leert cultuuronderwijs kinderen en jongeren niet alleen hun creatieve talenten te ontdekken; het geeft ze ook het vermogen zich te bewegen en thuis te voelen in een dynamische, superdiverse stad als Rotterdam. Een stad van vele culturele verhalen. Daarom vinden wij dat cultuuronderwijs een vast onderdeel in het curriculum van iedere school behoort te zijn. Dit is ook de doelstelling van KunstPakt, de Rotterdamse aanpak van de landelijke subsidie-regeling Cultuureducatie met Kwaliteit, waarvan KCR de penvoerder is. De opvatting dat cultuuronderwijs bijdraagt aan de brede ontwikkeling van kinderen en jongeren, en daarmee aan gelijke kansen, loopt hier als een rode draad doorheen. Voor de jaarlijkse KunstPakt Lezing, die vandaag zijn primeur beleeft, nodigen we een spreker uit maatschappelijke thema's of onderwijsvraagstukken te agenderen en die te linken aan cultuuronderwijs."

Honderd schakeringen

"Op Keti Koti 1 juli 2023 startte het herdenkingsjaar slavernijverleden, omdat het toen 150 jaar geleden was dat slavernij overal in het koninkrijk werd afgeschaft. Een jaar lang worden allerlei activiteiten georganiseerd en behandelen scholen en culturele instellingen het slavernijverleden. Wat is er voor nodig om cultuuronderwijs inclusief en meerstemmig te laten zijn? Juist als het gaat om een pijnlijk verleden. Het antwoord is: Niet te denken in zwart of wit, maar in honderd schakeringen. Een prachtige zin van Peggy Brandon, mijn collega-directeur van MOCCA en onze zeer gewaardeerde spreker van vandaag."

Peggy Brandon is een van de kwartiermakers van het in 2028 te openen Nationaal Slavernijmuseum. Ze voerde in Amsterdam honderden gesprekken met betrokkenen en nazaten van tot slaaf gemaakten. Wat in al die gesprekken steeds weer terugkeerde, was het belang om als samenleving te erkennen dat het slavernijverleden iets gezamenlijks is. Onder luid applaus betreedt Peggy Brandon het podium. Een boeiende KunstPakt Lezing volgt, met veel interactie met het publiek.

Eigen cultuur

"Het verhaal gaat over mensen die uit het Afrikaanse continent zijn geroofd", opent Peggy Brandon haar lezing. "Mensen die zijn gekocht en over zee naar een ander stuk van de wereld zijn gesleurd. Dat is de Trans-Atlantische slavernij. Daarnaast is er de Indisch-Oceanische slavernij, want er zijn heel veel parallellen te trekken met hoe Nederland is opgetreden in dat gebied. Ten slotte is er ook de inheemse slavernij. Het is allemaal begonnen met vanuit Europa naar een ander continent te gaan en die plek te claimen alsof hij van jou is. Terwijl er al mensen woonden - met hun eigen cultuur en complexe, sociale structuur - en die tot slaaf te maken."

Doorwerking

"Op het moment dat de slavernij ophoudt, begint de doorwerking. Als eerste dat contractarbeiders op dezelfde plek hetzelfde soort werk moesten doen. Weliswaar in vrijheid, maar contractarbeid was niet meer dan een andere vorm van onderdrukking, dwang en gruwel. Doorwerking is de pijn erkennen. Zonder Eurocentrisme. Want we zijn allemaal nazaten van het koloniaal verleden. Met verre scheepvaartreizen werd de wereld kriskras verkend. Op die schepen werkten witte mannen, witte jongens. Ze kwamen overal en ze vermengden."

Safe space

"Het Nationaal Slavernijmuseum gaat natuurlijk over het verleden van slavernij, inheemse slavernij en contractarbeid. Maar het moet ook een safe space worden voor reflectie en herdenking. De plek die we kozen, ligt aan het water. Een passende plek naar ons idee, want de wereldzeeën speelden een belangrijke rol in het slavernijverleden. Water, ook omdat er nog heel veel verhalen verborgen onder water liggen. Water, omdat het symbool staat voor reflectie en emotie. Het museum wordt ook een plek van educatie waar te lang geen aandacht voor was. Wat weten we nu eigenlijk van onze slavernij-geschiedenis? Wat kregen en krijgen we mee op school? Daar zit wel een lacune en het hangt nog te vaak af van die ene enthousiaste leerkracht. Iets dat we ook zien bij cultuuronderwijs."

'Cultuuronderwijs voor een levende dialoog waarin verschillen niet worden gladgestreken, maar productief gemaakt.'

– Liesbeth Levy

Excuses

"In bijvoorbeeld Suriname of op de eilanden wordt nooit over het slavernijverleden gesproken. Dat heeft een reden. Na afschaffing van de slavernij werd verwacht dat tot slaaf gemaakten zich nog steeds op dezelfde manier gedroegen tegenover hun voormalige eigenaren. Dit is ons eeuwenlang ingeprent. We zwegen. Dat zwijgen is ook een doorwerking. Een conspiracy of silence die we samen moeten doorbreken. De excuses hebben ervoor gezorgd dat we met elkaar in openheid kunnen praten over wat er is gebeurd. Ons uitspreken en de pijn erkennen, maar het vooral niet te gaan hebben over slachtoffers en daders. We maken allemaal deel uit van hetzelfde verhaal."

Gedeeld verleden

"Als je goed kijkt, vind je overal sporen van ons gedeelde verleden. Daarmee zijn er legio manieren om het gesprek aan te gaan. Kijk om je heen. Het spoorwegennet in Nederland is met het slavernijgeld van de kolonies betaald. Hetzelfde geldt voor het Noordzeekanaal en de Nieuwe Waterweg. De steden Rotterdam en Amsterdam zijn gebouwd met geld uit het stelsel.

Slaveneigenaren in Suriname ontvingen geld van de overheid om hun slaven los te laten. Dat is wel heel erg wrang; dat de ene groep tot slaaf gemaakten werd vrijgekocht met geld dat verdiend was aan tot slaaf gemaakten elders in het koninkrijk."

Zichtbare sporen

"Realiseer je dat je van alles kunt gebruiken om erover te praten. Er zijn sporen in ons voedingspatroon. Denk alleen al aan koffie, thee, suiker. In haardracht, kleding, mode zijn er sporen. Het prachtige kant van Saba of de schitterende batik van Indonesië. Allemaal skills uit zwarte handen en handen van kleur. In moderne dans zitten elementen en ook rapmuziek is terug te voeren op het Afrikaanse continent. Waar zie jij sporen van common ground? Behalve al die prachtige, gemengd-bloedige mensen die nu onze steden bevolken? Welke thema's kun jij gebruiken om over het slavernijverleden te praten? Maar laat mensen ook zelf nadenken en spreken, zonder dat je oordeelt. Het hoeft allemaal niet in één keer. We zijn het gesprek net begonnen."

Samen ontdekken

"Natuurlijk is het soms lastig het gesprek aan te gaan, maar die tastbare sporen maken het voor iedereen toegankelijk. In het gesprek met kinderen en jongeren is het goed om je te realiseren dat ze inhoudelijk niet veel meer weten dan wij. Dus voel je niet handelingsonbekwaam of angstig, maar zie het als een gezamenlijke ontdekkingstocht. Pas de thema's aan bij de leeftijd. Met kleuters kun je al praten over vrijheid en onvrijheid. Over moeten werken, niet naar school mogen, niet mogen leren lezen. Daarnaast is het belangrijk om leerlingen hun eigen conclusies te laten trekken. Een bekend voorbeeld is dat met de foto van een kommetje met drie piepkleine visjes, een stukje spek en een beetje maïspap. Hoe lang zou je hiermee doen, was de vraag. Een jongetje zei dat het eten voor één maaltijd was. Hij schrok toen hij hoorde dat het een weekrantsoen was. Maar als ik dit eet heb ik 's middags weer honger, antwoordde hij."

Eigen expressie

"Door vragen te stellen, stimuleer je kinderen en jongeren zelf na te denken zonder dat je ze hoeft te vertellen wat goed of slecht is. Met beeldende vorming kunnen ze er hun eigen expressie aan geven. Het tastbaar maken.

Ga met ze kleien of schilderen. Laat ze dansen of gedichten schrijven. Zoek hulp bij bondgenoten. Bij Het Erfgoedhuis, Koloniaal Rotterdam, de stadsarchieven, de wereldculturenmusea. Er is steeds meer, ga er naar op zoek en start de dialoog!"

Ik ben geschiedenis

Theatercollectief SERIÓÓS pakt de Bühne met een fragment van hun voorstelling Schijn! Energie, dynamiek, wervelingen op het podium. Rap en dans. Met Schijn! willen de theatermakers jongeren bewust(er) maken van het eenzijdig narratief en wat voor impact dat nu nog steeds heeft op mens en maatschappij. In het leven van de jongeren, zelfs in de dynamiek van de klas. Met Schijn! vindt het collectief er geen doekjes om. "Ik ben geschiedenis en ik wil zien wat jullie aan mij hebben verdiend", grijpt de pakkende openingszin je meteen bij de lurven. Over lesmateriaal waarin wel de helden uit de Gouden Tijd wordt belicht, maar niet wordt gerept over uitbuiting en misbruik. Over de vraagtekens die dat nu nog oproept. "Rijkdom voor een klein deel. De rest is opgelicht en voor de aangedane schade zijn de ogen dicht. Dus verdwijnt het licht en ook je zicht." Zo maar een paar rake zinnen uit het scenario.

'Stimuleer kinderen zelf na te denken zonder dat je ze hoeft te vertellen wat goed of slecht is.'

– Peggy Brandon

Meer zelfkennis met danstheater

Jasmin Deekman en Meis Köster vormen (met ook Fiona Dekkers) de harde kern van SERIÓÓS Collectief. De naam komt van het woord serieus, maar dan met een twist. SERIÓÓS voert het gesprek in de vorm van danstheater. Met multidisciplinaire voorstellingen kaarten ze complexe maatschappelijke kwesties aan. Humor speelt daarbij een belangrijke rol. Voor ontlasting, maar vooral ook: verbinding.

Vormend verleden

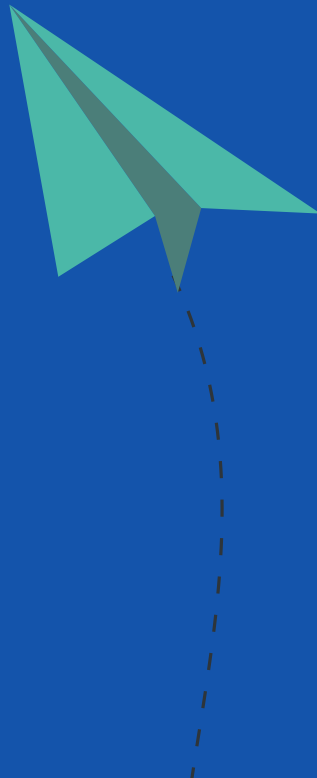
In de visie van het collectief is dans een middel tot zelfontplooiing. Het vraagt zelfkennis om jezelf in een samenleving te kunnen plaatsen en bewegen.

Met danstheater laat SERIÓÓS jongeren kritisch naar zichzelf, anderen en de wereld om hen heen kijken. De voorstellingen worden ook op scholen, soms zelfs letterlijk in de klas, gespeeld. Zoals de meerstemmige show Schijn!, waarmee SERIÓÓS licht schijnt op het koloniale verleden van Nederland. Geen geschiedenisles over vroeger, maar over hoe het verleden nog steeds de levens van mensen in het heden vormt.

Serioos.nl

'Kunst en cultuur,
literatuur, theater, drama
zijn de plekken bij uitstek
waar verhalen worden
verteld en waarmee je
jouw eigen verhaal kunt
verbinden aan dat van
de wereld.'

– Liesbeth Levy

Het witte perspectief

“Normaal spelen we dit in een klaslokaal op middelbare scholen en MBO’s. Dan zitten we dus echt dicht op de leerlingen en komt ons optreden nog heftiger, met meer impact binnen”, vertelt Jasmin Deekman van SERIÓÓS (zie kader pagina 20) aan Shantie Singh. “Een ander publiek, lekker jong en brutaal”, vult Meis Köster aan. Shantie Singh vraagt wat de theatermakers zelf op school hebben geleerd over het koloniaal en slavernijverleden. Meis kreeg het witte, economisch perspectief. Yasmin had een enthousiaste docent Engels die op eigen initiatief een project Black Literature had opgezet en in het kader waarvan de leerlingen boeken lazen en films keken.

Onzichtbare inkt

Zodra de dansers in een klas beginnen met het rappen van Ready Or Not dan zie je jongeren aan gaan. Ze kiezen kunst – dans, spel, muziek – omdat het een andere snaar raakt. Kunst is opener, nodigt uit. Jasmin: “Na de voorstelling gaan we het gesprek aan met de groep. Een jongen durfde toen te zeggen dat hij het soms best lastig vond om de enige jongen van kleur te zijn in een witte klas. Dat was nieuw voor de klas; het was nog nooit zo besproken of aan de orde gekomen. Het is mooi dat een groep daar dan voor openstaat en dat die jongen zich gehoord en gezien voelt. Het is mooi dat we die ruimte kunnen maken, maar na de voorstelling is het aan de docenten om het balletje rollende te houden.” “Na de voorstelling nodigen we de leerlingen uit op te schrijven waar zij zelf licht op willen schijnen” vertelt Meis.

“We zeggen: oké, wij hebben ons licht geschenen, maar waarop willen jullie zelf je licht laten schijnen?” De leerlingen noteren hun onderwerp of thema met onzichtbare inkt op een velletje en krijgen een lampje waarmee de tekst zichtbaar wordt. Zo zet de voorstelling iets in werking en schijnen de jongeren zelf al een beetje hun licht.”

Een gouden toekomst

Voor het laatste programmaonderdeel vertellen enkele leerlingen van Zadkine MBO over een cultureel onderwijsproject bij hen op school. Studenten uit de richtingen Business en Fashion werkten gezamenlijk aan het vakoverstijgende project Freedom. Vanuit het thema vrijheid en onvrijheid bezochten de jongeren met school meerdere exposities, waaronder De Bezette Stad over Rotterdam ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. De tentoonstellingen vormden ingang en inspiratie om na te denken over het koloniaal en slavernijverleden. Dit met als doel een kledingstuk te ontwerpen dat voor de studenten Freedom representeerde. De leerlingen kozen de Surinaamse dracht angisa vanwege het betekenisvolle verhaal, de bijzondere prints en de verschillende vouwwijzen met elk hun eigen referentiewaarde. De Surinaamse vlag namen ze daarbij als uitgangspunt. Rood voor vooruitgang; wit voor vrijheid en rechtvaardigheid; groen voor groei en ontwikkeling. En geel ten slotte voor een gouden toekomst.

‘Met beeldende vorming kunnen kinderen er hun eigen expressie aan geven, het tastbaar maken.’

– Peggy Brandon

Sprekers

Bekir Polat en Eva Slootweg

Beiden docent aan de Koninklijke Visio School voor blinden en slechtzienden.

Kareshma Bhoewar

Senior docent cultuureducatie, coördinator burgerschap en coördinator kunst- en cultuuronderwijs bij het Zadkine Startcollege.

Robin Koper

Adviseur Opgroeien & Opvoeden bij het Nederlands Jeugdinstituut en gespecialiseerd in jeugdparticipatie en kansengelijkheid.

Tirsia With

Moderator van deze editie van Debatmeester, programmamaker, (stem)acteur en bekend van Het Klokhuis en Jongstof van respectievelijk NPO Zapp en NPO Radio 1.

Luisteren naar de stem van de jongere

In Debatmeester, op 8 november in Het Nieuwe Instituut, gingen we op zoek naar de stem van de jongere in het Voortgezet Onderwijs en MBO. Moderator Tirsa With onderzocht met een panel van deskundigen – en een actief, betrokken publiek - hoe we jongeren een stem kunnen geven in cultuuronderwijs. En wat levert dat op voor de jongere zelf en voor de maatschappij?

Vandaag, bij Debatmeester vo en MBO in het Nieuwe Instituut, draait het om leerlingparticipatie en het vergroten van kansengelijkheid middels cultuuronderwijs met kwaliteit. De panelleden gaan met elkaar en het publiek in gesprek. Ook worden twee concrete, tot de verbeelding sprekende projecten aangehaald die jongeren stimuleerden hun eigen kwaliteiten en talenten te ontdekken - en daarmee ook die van de ander te zien.

Meerstemmigheid

Een actueel en urgent thema omdat onderzoek laat zien dat participatieprojecten voor jongeren beter zouden kunnen aansluiten bij de belevingswereld van jongeren. Tieners en adolescenten die snakken naar humor, levendigheid en begrijpelijke taal. Cultuuronderwijs is bij uitstek geschikt voor het slaan van bruggen en het prikkelen van de verbeelding. Onze panelleden (zie kader pagina 24) hebben veel kennis en ervaring,

door onderzoek dan wel in de dagelijkse praktijk voor de klas. Sommigen delen ook hun persoonlijke verhalen als het gaat om meerstemmigheid, gehoord en gezien worden én de positieve impact daarvan.

Zelfactualisatie

Cultuuronderwijs kan bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke problemen. Hoe zien de panelleden dit, vraagt Tirsa. Robin doet wetenschappelijk onderzoek en werkt in het veld met jongeren samen. Zo heeft ze een goed beeld van de effecten van jongerenparticipatie in zijn algemeenheid. Robin: 'Gehoord en gezien worden, geeft het zelfvertrouwen van jongeren een enorme boost. Ze worden mondiger, weten beter hoe en waar ze informatie moeten halen. Ingrediënten voor volwaardig burgerschap. Zeker als je het bekijkt vanuit het oogpunt van diversiteit draagt participatie substantieel bij aan het verminderen van kansengelijkheid.'

Seeing The Unseen

Seeing The Unseen is gebaseerd op de schilderen-met-licht-methode van het Seeing With Photography Collective in New York, een samenwerkingsverband van blinde, slechtziende en ziende fotografen. Hiermee kunnen visueel beperkten werken met een medium dat voor hen onmogelijk lijkt. De Nederlands fotografe Anja Ligtenberg bracht als medelid het project naar Nederland. De Visio School was gegrepen door het feit dat hun leerlingen hierbij kon samenwerken met ziende leerlingen van de Veenoord School. Alle jongeren hebben hun persoonlijke verhaal in beeld gebracht. Het bijzondere van de schilderen met licht werkwijze is, is dat zij voor blinden en zienden gelijk is.

Hierdoor komt een gelijkwaardige samenwerking tot stand waardoor wederzijds begrip ontstaat en drempels en vooroordelen verdwijnen. De tentoonstelling van hun foto's en verhalen was te zien, te voelen in braille en te horen in het Nederlands Fotomuseum. Het project kan ook met alleen ziende jongeren worden uitgevoerd.

Voor meer informatie over het project kun je kijken op onze blog op: www.seeingtheunseen.com en de reportage op NPO2: https://www.npostart.nl/POW_05306306

Vanuit haar eigen ervaring beaamt Kareshma dat cultuuronderwijs jongeren vleugels kan geven. In haar eigen jeugd kwam zij niet vanzelf in aanraking met cultuur. Ze was ondernemend genoeg om zelf op zoek te gaan en kreeg op bepalende momenten belangrijke handreikingen. Het vormde de basis van haar werkzame leven en missie: het empoweren van jongeren door ze actief in aanraking te brengen met cultuur. 'Cultuuronderwijs gaat om zelfactualisatie en vaardigheden die je voor de rest van je leven opdoet. Juist bij jongeren op het MBO. De maatschappij, het onderwijs, is nog te veel hiërarchisch ingericht met termen als hoger en lager onderwijs. Dat is disempowering, daar moeten we echt snel vanaf!'

Eigen regie

Ook voor Bekir, docent aan de Koninklijke Visio School, is de cirkel rond. Met zijn visuele beperking ging hij eerst naar het regulier onderwijs. Toen hij overstapte naar het speciaal onderwijs voor blinden en slechtzienden ervoer hij wat het betekent om gehoord en gezien te worden. Hij begrijpt zijn leerlingen als geen ander.

Zijn collega Eva zag direct kansen en mogelijkheden toen fotografe Anja Ligtenberg met haar voorstel Seeing The Unseen (zie kader pagina 26.) bij Visio kwam. Het bijzondere aan dit project was dat onze leerlingen samenwerken met leerlingen zonder visuele beperkingen.'

Met deze vorm van cultuuronderwijs deden alle jongeren vaardigheden op die buiten het curriculum van het cognitieve onderwijs vallen, vertelt Eva. 'Nadenken over je eigen verhaal, zelf regie voeren, met anderen overleggen, samen beslissingen nemen. En alles wat daarbij komt kijken aan geduld en empathisch en kritisch vermogen. Door dit project verdwenen de drempels en vooroordelen tussen de blinde en ziende leerlingen van beide scholen.'

Rimpeleffect

Uit het publiek krijgt Tirsa de vraag of culturele participatieprojecten, hoe mooi ook, niet te ad hoc en vrijblijvend zijn. 'Soms is het resultaat van een project direct zichtbaar, maar lang niet altijd is het effect meetbaar', meent Kareshma. 'Het rimpeleffect volgt later pas, maar blijft onzichtbaar buiten beeld.' Als voorbeeld haalt ze een project aan met Boijmans van Beuningen.

De organisatie nodigde het Zadkine uit met leerlingen te sparren over Het Museum van de Toekomst. Er ontsponnen zich levendige discussies met kunstenaars en mensen van het museum. De leerlingen bedachten hoe het eruit moest zien, waarna hun ideeën werden gevisualiseerd en in het toen nog ongeopende Depot werden gepresenteerd. Op het scherm toont Tirsa een slide van Het Museum van de Toekomst met onder meer een insmijter in plaats van een uitsmijter, de Boijbar en mood routes met art soundtracks. 'De leerlingen hebben ervaren hoe het is om serieus genomen te worden. Ze zijn op plekken geweest, waarvan ze voorheen dachten dat die niet voor hen waren. Dingen gedaan waarvan ze dachten dat die buiten hun bereik lagen. Dat is ook voor de langere termijn enorm empowering!'

'Met deze vorm van cultuur-
onderwijs deden alle jongeren
vaardigheden op die buiten het
curriculum van het cognitieve
onderwijs vallen.'

– Eva Slootweg

Gelijkwaardigheid

Robin roert daarnaast het punt van gelijkwaardigheid aan. Daar sluiten de panelleden zich naadloos bij aan. Prima dat culturele instanties samenwerkingen voor cultuuronderwijs aangaan. Beter nog dat instanties als Museum Boijmans van Beuningen en Kunstinstituut Melly nu ook MBO-stagiaires aannemen, zodat ze praktijkervaring kunnen opdoen, en junior vacatureprofielen voor MBO'ers opstellen voor verschillende posities. Bijvoorbeeld op de communicatieafdeling. 'Dit soort banen gaat vaak naar HBO'ers, maar MBO'ers kunnen veel van deze taken ook en bieden de organisatie een ander perspectief. MBO'ers zijn de grootste groep. Zij dragen de maatschappij', aldus Kareshma van Zadkine dat

als een van de weinige onderwijsinstellingen in Rotterdam cultuur met twee uur per week in het curriculum heeft verankerd.

Belevingswereld

Wederom een vraag uit het publiek dat zich zeer betrokken toont. Hoe doe je dat dan precies, jongeren een stem geven? Robin is er stellig over. 'We geven ze geen stem. Ze hebben al een stem. Het enige wat je moet doen, is ze faciliteren. Luisteren. Zodat ze vrijuit durven spreken. Zodat ze zich niet schor hoeven te roepen. Willen luisteren dus. En: als je hun adviezen niet opvolgt daar rekenschap van afleggen.' Want participatie werkt twee kanten op, zo constateerde Kareshma al eerder tijdens het debat.

Seeing The Unseen en Bodhi Sripal

'We géven jongeren geen stem.
Ze hébben al een stem. Het
enige wat je moet doen,
is ze faciliteren. Luisteren.
Zodat ze vrijuit durven
spreken. Zodat ze zich niet
schor hoeven te roepen.'

– Robin Koper

Andere voorwaarde voor succes is het aansluiten op de belevingswereld van jongeren. Bekir: 'Heel herkenbaar voor mij. Als tiener hield ik van rap, maar pas toen ik daartoe werd uitgenodigd, durfde ik me te uiten met spoken word. Dat paste bij mij. Tijdens Seeing The Unseen bleek dat onze leerlingen ook uitblonden in schrijven en verwoorden. Blijkbaar is dat een kwaliteit die bij visueel beperkten goed is ontwikkeld. Een aspect waar onze leerlingen terecht heel trots op waren.'

Rolmodellen

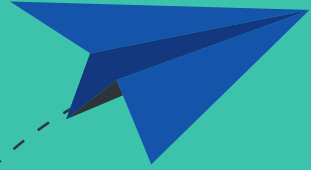
Aanhaken op eigen kwaliteiten en interesses is ook wat Kareshma doet. Muziek, rap en spoken word inderdaad. Maar ook door te vragen wie hun rolmodellen zijn. Door wie laten ze zich inspireren, met wie identificeren ze zich? 'Laat jongeren dromen, maar met gevoel voor realiteit', neemt Kareshma als uitgangspunt. Soms is ook een fluwelen aanpak gewenst, aldus Eva. 'Dan krijgen we een verzoek dat wel erg ver buiten de belevingswereld van onze leerlingen valt, dan kiezen we een andere benadering.

Dan gaan we eerst met onze leerlingen daar op bezoek om draagvlak te creëren. Op die manier maken ze laagdrempelig kennis met een organisatie en wordt hun interesse voor die bepaalde kunstvorm gewekt. Als we ze vragen hoe het ze lijkt om daar een project mee te doen, dan zijn ze meestal razend enthousiast.'

Heldere kaders

Conclusie van het debat is dat met jongerenparticipatie in cultuuronderwijs een wereld te winnen valt – voor het individu en voor de maatschappij. En net als veel andere dingen, die in de kinderschoenen staan, is ook cultuuronderwijs gewoon een kwestie van beginnen.

Van aftasten en experimenteren en waarbij het zaak is de ander – de jongere – bij het verhaal te betrekken en een leidende rol te geven. Niet zélf die rol te nemen, maar jongeren te faciliteren. Dat doen docenten door het bieden van context, het presenteren van concrete doelen en het scheppen van kaders waarbinnen jongeren kunnen excelleren.

'Gehoord en gezien worden, geeft het zelfvertrouwen van jongeren een enorme boost. Ze worden mondiger, weten beter hoe en waar ze informatie moeten halen. Ingrediënten voor volwaardig burgerschap.'

– Robin Koper

Tentoonstelling Seeing the Unseen in Nederlands Fotomuseum Rotterdam, 2023, Aad Hoogendoorn

Beelden die boekdelen spreken

In april opende Jandino Aspraat de foto-tentoonstelling *Schilderen Met Licht* in het Nederlands Fotomuseum in Rotterdam. De jongeren hadden de acteur en stand-up-comedian op eigen initiatief benaderd. Ook hielpen ze zelf met de inrichting en opening van de expositie in april 2023. De foto's en verhalen waren te zien, te lezen in tekst, te voelen in braille en te horen van de jongeren zelf middels het scannen van een QR-code.

De blinde Yusuf en zijn ziende vriend brachten hun vriendschap in beeld. Ontroerend is ook de foto van Boris over het vermogen tot spreken dat hij, tegen alle prognoses van artsen in, met veel doorzettingsvermogen toch heeft geleerd. De foto met een hoge muur tussen de stilzwijgende en de sprekende Boris zegt meer dan duizend woorden.

Eigen beleveniswereld als vertrekpunt voor cultuuronderwijs

'Het vertellen van verhalen kan het verschil maken. Verhalen waarin kinderen zich herkennen, helpen kinderen beter begrijpen waar ze vandaan komen. Verhalen die nieuw zijn en over andere werelden gaan, geven inzicht in de ander.' Met deze woorden sloten we een jaar geleden de publicatie over het publieke programma af. Dit jaar gaven we ruimte aan deze verhalen. In de publieke programma's en daarbuiten.

Tijdens de KunstPakt Lezing leerden we dat er nog vele verhalen te ontdekken zijn. Van jezelf én van de ander. En dat het gesprek hierover enorm belangrijk is. Dat is soms spannend, maar wees niet bang, gaf Peggy Brandon ons mee. De twee Debatmeesters gaven ons inzicht in hoe je kinderen en jongeren kunt betrekken en met ze in gesprek kunt gaan vanuit de verschillende perspectieven, die ze met zich meebrengen.

Stretchzone

De afgelopen jaren hebben we ons binnen KCR verdiept in het betrekken van kinderen en jongeren bij cultuuronderwijs. We ontdekten dat meer zeggenschap kan leiden tot meer eigenaarschap.

En dat dit weer kan leiden tot meer motivatie en betrokkenheid. We ontwikkelden Meemakers en KlasKiest, twee methodieken die bijdragen aan het ontwikkelen van reflectief oordeelsvermogen.

Bij beide methodieken zijn de interesses en voorkeuren van leerlingen en studenten rond cultuur het vertrekpunt. Een mooie manier om cultuuronderwijs aan te laten sluiten bij de eigen belevingswereld. En tegelijkertijd uitdagend omdat we in de stretchzone willen zitten. Daar waar je als persoon nieuwe dingen kan leren, kan groeien, waar je nieuwe ontdekkingen kan ervaren. De komende jaren gaan we hier verder mee aan de slag.

Nieuwe methodieken

Meemakers is er voor het voortgezet onderwijs, MBO en HBO. Groepjes leerlingen en studenten worden aan elkaar gekoppeld en plannen voor elkaar een kunst- en cultuurprogramma in Rotterdam. Van een kijkje achter de schermen bij een filmhuis tot leren hoe autotune werkt in een muziekstudio. Of je eigen T-shirt ontwerpen,

samen met de kunstenaar van het atelier om de hoek. **KlasKiest** is een methodiek waarbij leerlingen in het basisonderwijs met de hele klas de activiteiten binnen het Cultuurtraject kiezen. Waar willen zij naartoe of aan deelnemen? Hoe maak samen je een keuze waar de hele klas achter staat?

Essentiële rol

Wat telkens weer blijkt, is de essentiële rol van de leerkracht of docent. In de eerste plaats gaat het dan over wat we kinderen en jongeren meegeven in de context van de school. En in de tweede plaats hoe we dat doen.

Cultuuronderwijs biedt de ruimte aan leerlingen en studenten om zich anders uit te drukken en er is geen sprake van goed of fout. Dat vraagt moed van de (vak)leerkracht, want ook die begeeft zich regelmatig in de stretchzone. Hoe kunnen we onze docenten hier zoveel mogelijk in ondersteunen? Hoe kunnen we vrijmoedig het gesprek met elkaar aan gaan en samen onderzoeken wat we denken en waarom?

Ruimte creëren

In het voorwoord werd al beschreven dat er aan het einde van een bijeenkomst geen definitief antwoord voor je klaar ligt. Dat is hetzelfde met deze publicatie. Door het bijwonen van een programma of het lezen van een publicatie creëren we zelf de ruimte om anders te kijken, nieuwe ideeën op te doen en in gesprek te zijn. Het is heel belangrijk dat we dat blijven doen.

Colofon

Tekst en ontwerp
Beeld

Depart
Anja Ligtenberg | KCR | Dimitri Hakke |
Hilde Speet | Aad Hoogendoorn |
Marwan Magroun | Guido Bosua

Deze publicatie is onderdeel van KunstPakt, de Rotterdamse
aanpak van Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK).

© KCR | Maart 2024 | kc-r.nl

Gemeente
Rotterdam

FONDS VOOR
CULTUUR
PARTICIPATIE

Cultuureducatie
met
Kwaliteit

Kenniscentrum
Cultuuronderwijs
Rotterdam

